

# Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΦΗΣ ΣΤ. ΑΛΛΑΜΑΝΗ



ΕΦΗ ΣΤ. ΑΛΛΑΜΑΝΗ

Μία ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων μορφῶν τῆς πνευματικῆς γενεᾶς τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων εἶναι ὁ Πηλιορείτης Γρηγόριος Κωνσταντᾶς<sup>1</sup>. Ἐγεννήθη τὸ 1758 εἰς τὰς Μηλέας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας τὸ 1844. Ὁλον τὸν βίον του κατηνάλωσε εἰς τὴν διὰ συνεχῶν σπουδῶν πνευματικὴν κατάρτισιν του, μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀναγκαίαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Διότι ὁ Κωνσταντᾶς, ὅπως ὀλίγον ἐνωρίτερον ὁ Ρήγας Φεραῖος καὶ ἄλλοι, ἐπίστευεν ὅτι, λαὸς στερούμενος μορφώσεως, δὲν ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ ἐπιτυχῶς τὰ δικαιώματά του. Δι' αὐτὸ, συντηρητικὸς καὶ διστακτικὸς καθὼς ἦτο καὶ ἀναμένων τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἔθνους, δὲν ἐμυήθη εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, παρὰ μόνον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως.

Κατήγετο ἀπὸ πτωχὴν οἰκογένειαν ζευγιδῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλως ἔφερε βαρῆς τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του, ἔχων ἐπίγνωσιν τοῦ πνευματικοῦ του πλοῦτου. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι πολλάκις ἔλεγεν: «Πόσα ἔξοχα πνεύματα δὲν βόσκουν βόδια εἰς τὸ λιβάδι!». Ἐνωρὶς ἐχειροτονήθη, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς, ἱεροδιάκονος, μετονομασθεὶς ἀπὸ Γεωργίου εἰς Γρηγόριον. Ἡ ἐφεσίς του εἰς τὴν μάθησιν ἦτο τοσαύτη, ὥστε τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ζωῆς του κατηνάλωσεν εἰς σπουδὰς. Καὶ μάλιστα μετέβαινεν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον εἰς τὰς πλέον φημισμένας σχολὰς, διὰ ν' ἀκούσῃ τοὺς διαφόρους διασημοὺς διδασκάλους, καταρτίζων τοιοῦτοτρόπως τὴν πνευματικὴν του προσωπικότητα καὶ συγκροτῶν τὸν χαρακτῆρα του. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν γενέτειράν του καὶ κατόπιν εἰς τὴν ὀνομαστὴν Σχολὴν τοῦ Βουκουρεστίου, τὰ Ἑλληνικὰ κυρίως γράμματα. Ὑπῆρξεν ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ σχολάρχου τῆς Σχολῆς αὐτῆς Νεοφύτου Κουσοκαλυβίτου, μεγάλου φιλολόγου τῆς ἐποχῆς, τὸν ὁποῖον ὁ Κωνσταντᾶς διεδέχθη ὅταν οὗτος ἀπέθανεν, εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς, διδάσκων ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ ρητορικὴν. Δεῖγμα τῆς πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας του εἶναι ὅτι οὐδὲν ἄλλως ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰς γλωσσικὰς ἀκρότητας τοῦ διδασκάλου του, ὁ ὁποῖος ὠμίλει καὶ ἔγραφεν ἄκρατον ἀττικὴν διάλεκτον. Ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης ξένων συγγραμμάτων καὶ τῆς βιώσεως τῶν διαφόρων πνευματικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Βιέννην ὅπου ἐδιδάχθη φιλοσοφίαν, γενικὰς ἐπιστήμας καὶ κυρίως εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐγνώριζε κατὰ τὸν Φίλιππον Ἰωάννου τὴν Λατινικὴν, τὴν Γερμανικὴν, ἦτο βαθύτατος γνώστης τῆς Ἰταλικῆς, τῆς Γαλλικῆς, προσέτι δὲ ὠμίλει τὴν Ρωσικὴν, Ρουμανικὴν καὶ Τουρκικὴν. Ἐγνώριζε μὲ πληρότητα τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, τὴν ὁποίαν μετὰ πολλῆς κομπότητος ἔγραφε.

Τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα του τὸν ὠδήγησε περαιτέρω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ἄλλης εἰς τὴν Πρωσσίαν, ὅπου ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ μαθηματικά καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Συνεπλήρωσεν ἀκόμη τὰς σπουδὰς του εἰς γενικὰς ἐπιστήμας, φοιτήσας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Παταβίου.

Ἐπὶ ἕξ ἔτη (1796 - 1802) ὑπῆρξε διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Ἀμπελακίων τοῦ Κισσάβου, ὅπου ἐδίδασκεν ἀρχαία ἑλληνικά, μαθηματικά, φιλοσοφίαν καὶ ἰταλικά, τῶν ὁποίων

1. Βασικὸν βιβλίον περὶ τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ παραμένῃ τό: Ρήγας Ν. Καμηλάρι, Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, Βιογραφία - Λόγοι - Ἐπιστολαί, ἐν Ἀθήναις 1897. Βλ. καί: Κ. Θ. Δημαρᾶ, Φροντισματα, μέρ. Α', Ἀθήνα 1962, σελ. 89-102.

Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1942. Εἶναι ἀπόφοιτος τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου Θηλέων. Κατόπιν ἐξετάσεων ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐνθα ἐσπούδασεν Ἱστορίαν καὶ Ἀρχαιολογίαν. Ἐκτὸς τοῦ πανεπιστημιακοῦ πτυχίου ἔλαβε δίπλωμα Γαλλικῆς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ δίπλωμα Ἀγγλικῆς (Proficiency). Ἐργάζεται ὡς υπάλληλος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἔλαβε δὲ μέρος εἰς διαφόρους ἐρεῦνας καὶ ἀνασκαφάς, ἐπιδιδόμενη παραλλήλως μετὰ ζήλου εἰς συναφεῖς ἀναδιφήσεις καὶ τὴν σύνθεσιν ἀρχαιολογικῶν μελετημάτων.



τὴν διδασκαλίαν μετὰ ζήλου ὑπεστήριξε, πιστεύων ὅτι ἦσαν ἄριστον ὑπόδειγμα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, προκειμένου νὰ διαμορφώσουν τὴν ἰδικὴν των γλῶσσαν. Διότι ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, καίτοι βαθῶς γνώστης τῶν κλασσικῶν γραμμάτων καὶ ἰδίως τῶν ἀρχαίων ρητόρων καὶ παρ' ὅλην τὴν συντηρητικότητά του, ἦτο συγχρόνως πνεῦμα προοδευτικόν, ρεαλιστικόν καὶ καθ' ὅλα ὑγιές. Ἀξίζει νὰ παρατεθοῦν μερικαὶ γνώμαι τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ διὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ὅπως χαρακτηριστικαὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του, καὶ αἱ ὁποῖαι κυρίως ἐκτίθενται εἰς τὴν «Νεωτερικὴν Γεωγραφίαν», τὴν ὁποίαν ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδη τὸ 1791 εἰς τὴν Βιέννην<sup>2</sup>:

»Τὸ νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὸ παρελθόν, τὸ νὰ γράφωμεν λέξεις ἐκλιπούσας καὶ τύπους λέξεων νεκρούς, εἶναι ἀνάξιον τῶν σημερινῶν χρόνων, εἶναι ὀπισθοδρομῆσις, βαρβαρότης, κινεζικὴ στασιμότης.

»Ἡ δόξα τοῦ ἔθνους ἡμῶν δὲν κεῖται μόνον ἐν τῷ παρελθόντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ δὴ ὅτι μᾶλλον πρέπει νὰ φροντίζωμεν πῶς πρέπει νὰ λαλήσωμεν πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ἢ πῶς ἐλάλουν οἱ ἀρχαῖοι κ.λ.π. ἄλλως δὲ ὅτι ματαιοπονοῦμεν ἐπιδιώκοντες τὴν ἀνάστασιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης.

»Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀναγιγνώσκει τὰ σήμερον γραφόμενα· τοῦτο τὸ μέγα κατόρθωμα ἐπετεύχθη βεβαίως διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς καθαρουούσης.

»Ἐποχὴ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ πνεύματος ἐνὸς ἔθνους εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς καλλιέργησεως τῆς γλώσσης του· διατὶ καθ' ὃ σφώτατα ἕνας νεωτερικὸς συγγραφεὺς ὁ Γάλλος Κονδιλλιὰκ λέγει, τὸ πνεῦμα ἐνὸς ἔθνους δὲν ἠμπορεῖ νὰ τελειοποιηθῆται, παρ' ὅταν τελειοποιηθῆ τὸ ἔθνος τὴν γλῶσσαν του. Φλυαρεῖ ἐκεῖνος ὅπου λέγει πῶς ἡ φιλοσοφία δὲν πρέπει νὰ συγγίνεται τῇ χύδην καὶ δημῶδει γλώσσει καὶ δὲν στοχάζεται πῶς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων καὶ οἱ ἄλλοι παλαιοὶ φιλόσοφοι εἰς τὴν χύδην καὶ δημῶδει γλῶσσαν ὠμιλοῦσαν καὶ ἔγραφον.

2. Ρήγας Ν. Καμηλάρι, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 65 κέξ.



»...φοβούνται τάχα μήπως χυδαΐσουν και δέν θέλουν νά γράψουν καθώς όμιλούν; Μά δέν ήξεύρουν πώς θέλοντας νά μή χυδαΐσουν στη γλώσσα χυδαΐζουν εις τά φρονήματα, ό όποιος χυδαισμός είναι χίλιες φορές χειρότερος από τόν χυδαΐσμόν τής γλώσσας;

»Αρχίσατε λοιπόν, ώ απόγονοι τών παλαιών και περιφήμων εκείνων Έλλήνων, νά τούς μιμηθήτε, καλλιεργώντας τήν γλώσσαν σας, και τότε θέλετε μαθαίνει και Έλληνικά καλύτερα και ευκολώτερα. Τότε νά είσθε βέβαιοι πώς γυρίζει και ή φιλοσοφία πάλι εις τήν πρώτην της φωλιά, έπειδή αυτή άγαπᾶ νά όμιλῆ με ζωντανούς ανθρώπους και όχι με άποθαμένων κόκκαλα.

»Τό πρώτο και φυσικό μάθημα τών νέων πρέπει νά είναι ή σπουδή τής μητρικής γλώσσας... κάθε άλλη μέθοδος είναι όλεθρία διά τούς άρχαίους, μάλιστα τό νά τούς βάνουν μια παλαιά γλώσσα πρώτο μάθημα· άπ' έδῶ λοιπόν προέρχεται όπου διαβάζουν και δέν μαθαίνουν τίποτε...

»Η καλλιέργεια τής γλώσσας ένός έθνους καλλιεργεί και πλουτίζει τό πνεύμα· τό λέγει ό Λώκιος, ό Κοντιλιάκ· τό λένε όλοι οί σοφοί τής Ευρώπης· τό έθνος όπου άμελεί τή γλώσσα του δέν έχει γλώσσα· είναι αυτόχρομα βουβόν.

Ένδεικτικόν τής όρθοφροσύνης και του φωτισμένου νοῦ του Κωνσταντά, είναι ότι τά αυτά περι γλώσσας επαναλαμβάνονται υπό τών γλωσσολογούντων και μετά τήν πάροδον ένός και ήμίσεος αΐδωνος. Βαθῶς όμως γνώστης και λάτρης τής πνευματικής καλλιέργειας του έθνους ό Κωνσταντάς δέν έδίσταζε εις κάθε ευκαιρίαν νά υπενθυμίξη ταύτην. Οὔτω, εις μίαν έπιστολήν εις τόν Άλέξανδρον Ύψηλάντην λέγει διά τήν Ελλάδα: «εις γῆν μάλιστα, ής άρχει μὲν ό Άπόλλων, συνδιεξάγει ή παρέδρος οί Άθηνά και συνδιέπει Όέμις ή Δέσποινα». Άλλοῦ δέ χρησιμοποιοεί χαριέστατα τήν Όμηρικὴν γλώσσαν: «μάκαρ Άλέξανδρε, μοιρηγε- νές, όλβιόδαιμον, ίνα καθ' Όμηρον είπω».

\*

Είναί γνωστή ή μετά του Άνθίμου Γαζή, Δανιήλ Φιλιππίδη και άλλων εις τήν Βιέννην διατριβόντων Θεσσαλῶν λογίων προσπάθεια του Κωνσταντά όπως, εις τό πλαίσιον τής δράσεως τής ίδρυθείσης τό 1813 Φιλομούσου Έταιρείας, ίδρύσουν εις τήν ιδιαιτέραν των πατρίδα Άκαδημίαν. Η προσπάθεια αυτή έναυάγησε διότι ό Σουλτάνος δέν έδωσε τήν σχετικήν άδειαν, τής όλης όμως προσπάθειας τό άποτέλεσμα ήτο ή ίδρυσις λαμπράς Σχολής και περιφήμου Βιβλιοθήκης εις τās Μηλέας, όπου και τήν υπόλοιπον ζωήν του κατηνάλωσεν ό Κωνσταντάς.

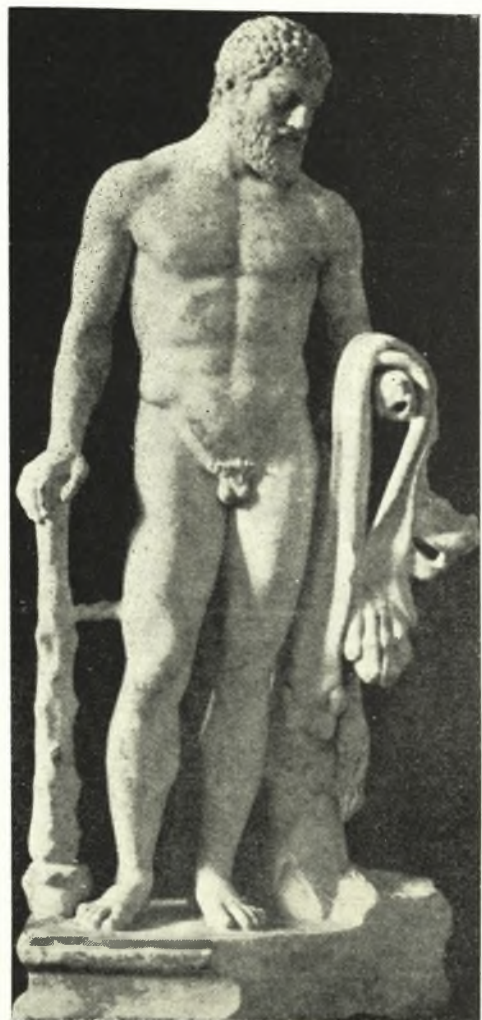
Χαρακτηριστικόν όμως διά τήν εποχήν είναι ότι εις τών κυρίων σκοπών τής Φιλομούσου Έταιρείας ήτο, πλὴν τής «καταβολής τών αναγκαίων χρημάτων διά τήν έκτασιν τής παιδείας εις τήν Ελλάδα και διά τήν έκδοσιν τών κλασσικῶν λεγομένων συγγραφέων, τήν αναζήτησιν παντός είδους άρχαιότητος» (άρθρον 1), και ότι «τά συναχθησόμενα άρχαιολογικά πράγματα άποταμιεύονται εις τās Άθήνας ή εις τό Πήλιον όρος εις τά επί τούτῳ Μουσεία καλούμενα» (Άρθρον 8)<sup>3</sup>.

Η συμβολή τών Θεσσαλῶν λογίων εις τήν προσπάθειαν αυτήν ήτο μεγάλη, αξίζει δε νά σημειωθῆ ότι οί άνήκοντες εις τήν Έταιρείαν έφερον δακτυλίους με τήν εικόνα του Κενταύρου, και του Άχιλλέως<sup>4</sup>.

Υπό τήν επίδρασιν όλης αυτής τής κινήσεως, αλλά και από τήν ιδίαν του καλλιέργειαν και λατρείαν του Έλληνικού πνεύματος ό Κωνσταντάς ήρχισε νά συλλέγη άρχαία έργα τέχνης με σκοπόν τήν ίδρυσιν Μουσείου εις τās Μηλέας. Παραδίδεται ότι τά συλλεχθέντα έτοποθετή-

3. Ένθ' άνωτ. σελ. 19.

4. Ένθ' άνωτ. σελ. 19.



Άνδριάς του Άρακλέους  
(Μουσείον Καλών Τεχνών τής Βοστώνης)



θησαν εις τήν Βιβλιοθήκην, άνωθεν τής θύρας τής όποίας υπήρχε όλος χαρακτηριστικῶς ή έπιγραφή: «ΨΥΧΗΣ ΑΚΟΣ»<sup>5</sup>.

Περιείχε δε τά έξής, καθόσον δυνάμεθα από τās πηγάς νά γνωρίζωμεν, ή συλλογή του Κωνσταντά: 1) Μίαν μαρμαρίνην κεφαλήν, άγνωστον ποιόν άπεικονίζουσαν και πόθεν προερχομένην. 2) Δύο μαρμαρίνας προτομάς, τās όποίας είχεν εύρει εις ζευγίτης εις τήν περιοχήν τών Καλῶν Νερῶν εις τήν θέσιν όπου εύρίσκονται τά έρείπια τής «Μαγνητικής Μεθώνης». Αί προτομαί είχον άγορασθῆ από τόν Άνθιμον Γαζήν, ό όποιος και τās άνόμασε: Πλάτωνα και Ξενοφῶντα ή κατ' άλλους Άριστοτέλην, «ίνα αισθητοποιήση τούς δύο ένδόξους όμιλητάς του Σωκράτους». Αί δύο αὔται προτομαί υπό τών πολλῶν έκαλοῦντο είδῶλα. 3) Πολλά άρχαία νομίσματα. Ίσως δε και εύρήματα από τάφους άνοιγέντας κατά τύχην εις τās Μηλέας τό 1796, και περιέχοντας — κατά πληροφορίας του Ρήγα Καμηλάρη — ληκύθους και λύχνους.

5. Ένθ' άνωτ. σελ. 27.





Ἡρακλῆς  
(Συλλογή Lansdowne)



Τὸ πολυτιμότερον ὅμως εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνσταντᾶ ἦτο εἰς χάλκινος ἀνδριάς τοῦ Ἡρακλέους<sup>6</sup> ὕψους «ἐνὸς πήχεως βασιλικῆς καὶ σαράντα ἑκατοστῶν» ἦτοι 0,70 ἑκατοστῶν, «θαυμασίας τέχνης» ὡς παραδίδεται. Εὐρέθη εἰς τὰ Ἀμπελάκια ὑπὸ τινος Ὄθωμανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔθραυσε τὸν ἕνα πόδα διὰ νὰ διαπιστώσῃ ἐκ τίνος μετάλλου ἦτο κατασκευασμένος, ἤθελε δὲ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς ἕνα χύτην διὰ νὰ τὸν τήξῃ καὶ νὰ κατασκευάσῃ ἐξ αὐτοῦ ἕναν ὄλμον (γαβάνι). Ὁ Κωνσταντᾶς, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη, ἠγόρασε τὸν Ἡρακλέα, ἀφοῦ ἔδωσε ὡς ἀποζημίωσιν ἕνα καινουργῆ ὄλμον εἰς τὸν Ὄθωμανόν!! Ἐποθετήθη δὲ ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς Βιβλιοθήκης, ἀφοῦ προχείρως συνήρμησαν τὸν θραυσθέντα πόδα. Ἐφερε δὲ ὁ Ἡρακλῆς τὰ χαρακτηριστικὰ του ἐμβλήματα, ἦτοι τὸ ρόπαλον καὶ τὴν λεοντῆν.

Ὁ Ἡρακλῆς οὗτος, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἦτο πολῦτιμον ἀπόκτημα διὰ τὸν Κωνσταντᾶν καὶ διὰ τὴν τέχνην του, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἀπεικονιζόμενος ἦρως τοῦ ἦτο ἰδιαιτέρως ἀγα-

6. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 27.

πητός, καθὼς ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν διδασκαλίαν του συχνὰ ἀνεφέρετο εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ἄθλους του. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρει ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς του εἰς τὸν Νικόλαον Καραπασσῆν<sup>7</sup> ὅπου λέγει: «Ὅτι ὅμως ὁ πενθερός καὶ ὁ γυναικάδελφος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κύρ Ἰβου θὰ σταθοῦν εἰς τὸν γαμβρὸν ἐκεῖνο ὅπου ἐστάθη ὁ Ἰόλεως εἰς τὸν Ἡρακλέα εἰς τὴν Ὑδρας ἀναίρεσιν...». Συνδιαλεγόμενος ἐπίσης μετὰ τινων Ἀγγλοαμερικανῶν ἱεραποστόλων, οἱ ὁποῖοι τὸ 1827 ἐπροπαγάνδιζον εἰς τὴν Σῦρον ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελιστικοῦ δόγματος εἶπεν: «Ὁρθοδοξία, δημιούργημα θεῖον, εἰς τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικὸν θεία βουλὴ ἐμπνευσθὲν, εἶναι ἡνωμένη οὕτω συμφυῶς μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς αἱ σάρκες μετὰ τῶν ὀστέων ἐν ζῶντι ὀργανισμῶ. Καὶ ἡ διὰ τοῦ δηλητηρίου τῶν Εὐαγγελιστῶν στέρησις τῆς ὀρθοδοξίας ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς ἡ διὰ τοῦ δηλητηριώδους χιτῶνος τῆς Δηϊάνειρας, ἀπόσπασις τῶν σαρκῶν τοῦ Ἡρακλέους, θὰ ἐπέφερον ἄφευκτον τὸν θάνατον αὐτοῦ». Ὁ δὲ ἀγαπημένος μέχρι τοῦ θανάτου του σύντροφός του κύων, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἡμέρας ὀλοκλήρους μετὰ τὴν ταφήν του δὲν ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τοῦ τάφου του, ἐλέγετο Κέρβερος, ἐνθυμίζων οὕτω ἕνα ἀκόμη ἄθλον τοῦ Ἡρακλέους<sup>8</sup>.

Ἡ ἀγάπη αὐτὴ καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ Κωνσταντᾶ καὶ τῶν συγχρόνων του λογίων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, τῆς ὁποίας λαμπρά κατὰ τοὺς χρόνους τῶν παρουσίας ἦσαν τὰ φιλολογικὰ ἔργα καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα καὶ λείψανα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶχε τὰς ρίζας τῆς εἰς τὴν μακραίωνα ζωντανὴν παράδοσιν, ἐνισχύετο ἐν πολλοῖς καὶ ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος εἰς τὸν πνευματικὸν χῶρον τῆς Εὐρώπης κλασικιστικοῦ ρεύματος, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργουν ὀνομαστοὶ φιλόλογοι καὶ ἀρχαιοδίφαι, μετὰ τῶν ὁποίων διέπρεπε καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Ἄλλωστε καὶ ὁ φιλελληνισμὸς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πολλὰ ἠλπιζε καὶ ἀνέμενεν ἡ δούλη Ἑλλάς, εἶχεν ὡς βασικὴν του παρόρμησιν τὸν θαυμασμὸν τῶν φιλελευθέρων πνευμάτων καὶ λαῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου οἱ πλέον φωτισμένοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων, ἀφ' ἐνὸς μὲν προπαγανδίζον πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς τῶν τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ψέγουν καὶ καταφέρονται μετὰ δριμύτητος κατὰ παντὸς — ξένου ἢ ἡμετέρου — ὁ ὁποῖος συλᾷ καὶ ἀπομακρύνει ἐκ τοῦ πατρώου ἐδάφους τοὺς προγονικοὺς θησαυροὺς. Χαρακτηριστικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Κωνσταντᾶ<sup>9</sup>: «Ὅσα ὅμως ἠμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν ἀπὸ τῆς Ἀθῆνης καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπο νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ὅπου σηκόνονται».

Μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐπικρίνει καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμαθίας καταστροφὴν τῶν μνημείων, ἡ ὁποία συμπληρώνει τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιοκαπηλίας. Οὕτω, ὁμιλῶν περὶ τῆς Σίφνου, γράφει<sup>10</sup>: «Εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν καθὼς εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ νησιὰ πολλὰς ἀρχαιότητες· μάρμαρα πολλὰ εἰς σχῆμα σκάφης<sup>11</sup>, παλαιὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τὰ μεταχειρίζονται καὶ βάνουν νερὸ καὶ ποτίζουν τὰ ζῶα τους». Καὶ περαιτέρω ἀναφερόμενος εἰς τὴν Δῆλον σημειώνει<sup>12</sup>: «Τώρα ὅμως ἡ Δῆλος σώζει μόνο τὰ ἴχνη τῆς παλαιᾶς τῆς λαμπρότητος, τὰ ὁποῖα συνίστανται εἰς πλῆθος ἐρείπια, μαστόροι ἀπὸ

7. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 127.

8. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 55.

9. Νεωτερικὴ Γεωγραφία, σελ. 188-9.

10. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 290.

11. Προφανῶς θὰ ἐπρόκειτο περὶ ταφικῶν λαρνάκων

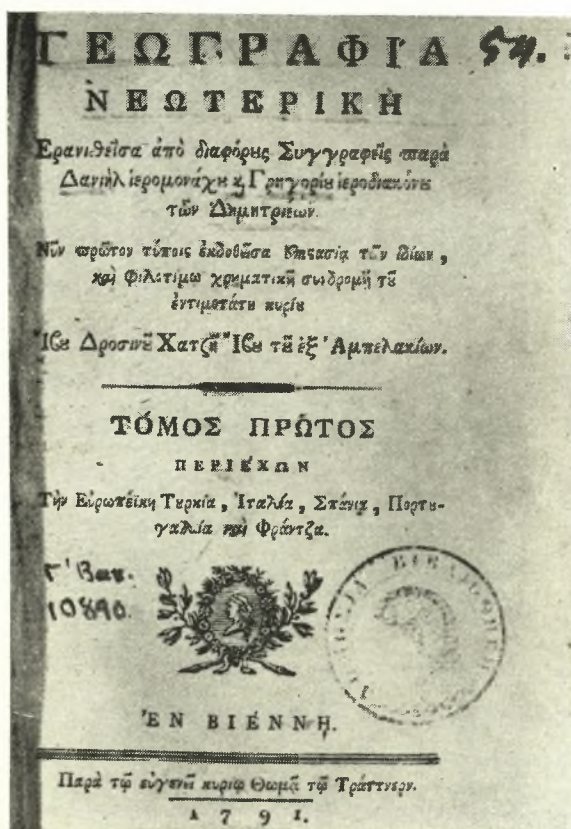
12. Νεωτερικὴ Γεωγραφία, σελ. 295.



τὰ γείτονα χωριά ἔρχονται συχνὰ σὰν εἰς μία λατομία, καὶ διαλέγουν μάρμαρα, ἐδῶ κι ἐκεῖ εἰς τὰ χαλάσματα διασκορπισμένα, τσακίζουσιν μιὰ κολόνα διὰ νὰ κάμουν σκαλοπάτια καὶ παραστάτας εἰς τὲς θύρες καὶ στὰ παράθυρα· χαλοῦν ἓνα στηλοπόδι διὰ νὰ φτιάσουν ἓνα γαβάνι, ἓνα ἀλατηρό, συντρίβουν, ἀναποδογυρίζουν, σηκώνουν ὅ,τι τοὺς ἀρέσει· μὰ ἐκεῖνο ὅπου ἀποδείχνει μεγάλη τὴν μεγάλη μεταβολὴ τῶν ἀνθρωπίνων εἶναι αὐτό, ὅπου οἱ Μυκονιώται τώρα πληρῶνουν μιὰ μπαγατέλλα διὰ νὰ ἔχουν εἰς τὴν ἔξουσία τους ἓνα νησί ὅπου ἐστάθηκε μιὰ φορὰ ὁ πλουσιώτερος τόπος τῆς Εὐρώπης».

μὲ τὸν Κωνσταντᾶν. Δυοῖν θάτερον λοιπὸν ἢ ἐλθμονήθη ἐκεῖ καὶ ἔγινε πυρανάλωμα τοῦ πυρός καὶ ὁ «Ἡρακλῆς», θυσιασθεὶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτὸς ἢ προηγουμένως ἐκλάπη καὶ ἀπεμπολήθη».

Θῦμα αὐτῆς τῆς ἐγκληματικῆς ἀδιαφορίας καὶ περιφρονήσεως ὑπῆρξεν καὶ ἡ συλλογὴ, ποῦ μὲ τόσην ἀγάπην κατήρτισεν ὁ Κωνσταντᾶς. Τὸ 1827 ἐκλάπησαν ἡ μαρμαρίνη κεφαλὴ καὶ αἱ δύο προτομαὶ τοῦ «Πλάτωνος» καὶ «Ἀριστοτέλους» καὶ ἐπωλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Δρακείας καταγομένου Μάκρη, ἐμπορευομένου ἐν Σμύρνῃ εἰς τὸν Ἄγγλον Χέρμερ, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἐπίσης ἐμπορευομένου ἐν Σμύρνῃ Θεοδώρου Ἀφεντούλη. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐπίσης ἐχάθη ὁ χάλκινος Ἡρακλῆς. Τὰ περιστατικὰ τῆς κλοπῆς ταύτης πληροφοροῦμεθα ἐκ μιᾶς ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, ἀποκειμένης εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Μηλεῶν<sup>13</sup> καὶ σταλείσης ἀπὸ τὴν Σῦρον (8 Ἰουνίου 1826) εἰς τὸν Εὐστάθιον Δήμου εἰς τὰς Μηλέας:



«... Τὸν παπᾶ-Τιμόθεον ἀδελφικῶς ἀσπάζομαι. ἂν δὲν φύγη ἀπόψε τὸ καῖκι ἀλλὰ θέλω τὸν γράφει ἰδιαιτέρως. Εἶπέ τον ὅμως ὅτι πολλὰ μὲ ἐλύπησε ὅτι ἔδωκε χωρὶς ἄδειάν μου τὸν Ἡρακλέα εἰς τὸν ἀχρεῖον ἀνεψιόν μου. Εὐχαριστοῦμην, μάρτυς μου ὁ Θεός, νὰ χάσω ὅλα τὰ λοιπὰ καὶ νὰ μοὶ μείνῃ, αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον πρᾶγμα. Τοῦτο τὸ ἤξευρε καὶ ὁ παπᾶ Τιμόθεος καὶ θαυμάζω πῶς κατελείσθη νὰ τὸ δώσῃ, ἐνῶ τὸν παρήγγειλα νὰ τὸ παραχώσῃ διὰ νὰ φυλάττηται... κράξατε καὶ τὸν ἀχάριστον ἀνεψιόν μου καὶ σφίξατέ τον νὰ σᾶς τὸ δώσῃ, ἢ νὰ μαρτυρήσῃ εἰς ποῖον τὸ ἔδωκε, καὶ πῶς ἐτόλμησε νὰ τὸ πάρῃ ἀπ' ἐκεῖ ὅπου εἶχα τὸ ἐμπιστευθῆ. καὶ ἄς ἤξεύρῃ ὅτι ἂν χαθῆ θέλει μετανοήσῃ καὶ θέλει κτυπᾶ τὸ ξηροκέφαλόν του αἰωνίως. καὶ εἰδοποιήσατέ με τί σᾶς ἀποκρίνεται διὰ νὰ πάρω τὰ μέτρα του νὰ τὸν ἀνταμείψω καθὼς τοῦ πρέπει».

Τίς οἶδεν εἰς ποῖον Μουσεῖον, ἢ εἰς ποῖαν συλλογὴν εὐρίσκειται σήμερον ὁ «Ἡρακλῆς» τοῦ Κωνσταντᾶ, διὰ τὸν ὅποιον τόσον συγκινητικῶς γράφει, ὅτι θὰ ἐπροτίμα νὰ χάσῃ «ὅλα τὰ λοιπὰ καὶ νὰ τοῦ μείνῃ αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον πρᾶγμα».

Ἐξ ἑνὸς σχετικοῦ ἀνεκδότου γράμματος τοῦ ἱερομονάχου Τιμοθέου (22 Ἰουνίου 1823), προκύπτει ὅτι δὲν ἐδόθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀνεψιόν τοῦ Κωνσταντᾶ ἀλλὰ ἐκλάπη μᾶλλον, διότι ἀναφέρει: «τὸν Ἡρακλέα (ἐνν. τὸν ἔκρυψα) εἰς τὸ καλύβι». Γράφει δὲ ὁ ἴδιος εἰς ἑτέραν ἀνεκδοτὸν ἐπιστολὴν τῆς 3<sup>ης</sup> Ἀπριλίου 1829: «διὰ τὰ ἀγάλματα ὅπου ἐκλέφθησαν ἀπὸ ἐδῶ ὅταν ἤμουν εἰς Δράκβα ἐξετάξατε τὸ Σφέτζιο καλὰ ποῖος του τα ἔδοσε· ἔχει ὁ Σοραβλὶς νὰ κάμῃ μὲ τὸ ὄνομά μου πὸς τον ἔγραψε ὁ θιός του πὸς τὰ ἔδοσα ἐγὼ καὶ θέλω νὰ μὲ φανερώσῃς».

Δυστυχῶς μιὰ τοιαύτη ἔρευνα εἶναι δυσχερεστάτη, διότι πλῆθος χαλκίνων ἀγαλμάτων τοῦ Ἡρακλέους αὐτοῦ περιποῦ τοῦ μεγέθους, ἀντίγραφα τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, ὑπάρχουν διεσπαρμένα ἀνά τὸν κόσμον. Ὅπως δὴποτε ὅμως, ἢ προσπάθεια συντηρήσεως ἑνὸς ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου εἰς μίαν ἐποχὴν πλήρη δυσχερειῶν, ὡς ἀπαραιτήτου συμπληρώματος ἑνὸς σχολείου καὶ ἢ πίστις τῶν διδασκάλων ἐκείνων ὅτι ἡ ζωντανὴ ἐπαφὴ τῶν μαθητῶν μὲ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἀπετέλει μορφωτικὸν ἀγαθὸν πρώτης ποιότητος, εἶναι πράγματι μιὰ ἐκ τῶν συγκινητικωτέρων φάσεων τῆς προεπαναστατικῆς πνευματικῆς κινήσεως καὶ πολύτιμον δίδαγμα δι' ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους.

Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ρήγα Καμηλάρη<sup>14</sup>: ὁ «Ἡρακλῆς» ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Παπᾶ Ἰωακείμ εἰς ὃν εἶχε γράψῃ ὁ Κωνσταντᾶς ὅτε ἦτο εἰς Ψαρᾶ εἰς τινὰ πλοίαρχον Τρικεριώτην, ἵνα τὸν κομίσῃ εἰς τὸν Κωνσταντᾶν. Πρὸς προφύλαξιν ἐτέθη εἰς τὸ ἄντλον τοῦ πλοίου, τὸ ὅποιον κατόπιν μετεβλήθη εἰς πυρπολικόν, πρὶν συναντηθῆ ὁ πλοίαρχος

13. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας καὶ πάντα τὰ λυτὰ ἔγγραφα ἐκ τοῦ περὶ σωθέντος ἀρχείου τοῦ Κωνσταντᾶ κατέταξεν εἰς φακέλους καὶ ἠρίθμησεν ὁ Συντάκτης τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Βαγγέλης Σκουβαρᾶς τὸ θέρος τοῦ 1960.

14. Ρήγα Καμηλάρη, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 45.

ἡ 22 Ἰανουαρίου 1830.  
ἡ δὲ δὲ: ἡς ὄθρον: ἡ ὄθρον: ἡ ὄθρον:  
ἡ ὄθρον: ἡ ὄθρον: ἡ ὄθρον: